

Examen HAVO
2008

tijdvak 1
dinsdag 27 mei
9.00 – 12.00 uur

maatschappijleer

Bij dit examen hoort een bijlage.

Het examen bestaat uit 39 vragen.

Voor dit examen zijn maximaal 80 punten te behalen.

Voor elk vraagnummer staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Als bij een vraag een verklaring of uitleg gevraagd wordt, worden aan het antwoord meestal geen punten toegekend als deze verklaring of uitleg ontbreekt.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen gevraagd worden en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Opgave 1 Politieke besluitvorming: leeftijdsgrens alcohol omhoog naar 18 jaar?

Bij deze opgave horen de teksten 1 tot en met 7 uit het bronnenboekje.

Inleiding

Deze casus heeft betrekking op de periode van het kabinet-Balkenende III (juni 2006 - februari 2007). Voormalig minister Hans Hoogervorst (VVD) van Volksgezondheid, Welzijn en Sport wilde dat de leeftijdsgrens voor het kopen van bier, wijn en mixdrankjes omhoog zou gaan van zestien naar achttien jaar (tekst 1).

Deze maatregel moest een antwoord zijn op verontrustende uitkomsten van wetenschappelijk onderzoek naar alcoholgebruik onder jongeren (teksten 2 en 3). Tegen het alcoholbeleid van de minister rees verzet, zowel bij maatschappelijke groepen (tekst 1) als bij de Tweede Kamer (tekst 4). De minister heeft hierop gereageerd met een brief aan de Tweede Kamer (tekst 5). De Europese Unie heeft door haar bevoegdheid om de minimumaccijnzen voor drank vast te stellen ook invloed op het alcoholbeleid van de minister (tekst 7). In tekst 6 wordt een analyse gegeven van onder meer de oorzaken van buitensporig alcoholgebruik onder Nederlandse jongeren.

Lees tekst 1 voor de vragen 1 tot en met 4.

Minister Hoogervorst was namens het kabinet-Balkenende III verantwoordelijk voor de volksgezondheid.

Een kabinet heeft verschillende taken in de politieke besluitvorming van een land.

1p **1** Welke taak van een kabinet herken je in tekst 1?

Ook minister Remkes (VVD) van Binnenlandse Zaken werd betrokken bij het overleg (regels 17-19). Het alcoholbeleid heeft betrekking op meer hoofdtaken van de overheid dan de hoofdtaak die de volksgezondheid betreft.

2p **2** Vanwege welke inhoudelijke hoofdtaak van de overheid werd minister Remkes bij dit overleg betrokken?

In tekst 1 keren twee pressiegroepen zich tegen het voorgenomen beleid van de minister (regels 28-40).

2p **3** Noem twee manieren waarop de twee genoemde pressiegroepen in deze fase van de besluitvorming invloed kunnen uitoefenen.

Kenmerken van pressiegroepen zijn dat ze opkomen voor het belang van hun achterban en dat ze proberen de besluitvorming te beïnvloeden zonder zelf deel uit te maken van de besluitvormende organen en dus zonder politieke verantwoordelijkheid te dragen.

2p **4** Welke twee andere kenmerken hebben pressiegroepen zoals genoemd in tekst 1 gemeenschappelijk?

Maak gebruik van de teksten 1 tot en met 3.

Of een maatschappelijk probleem, zoals het alcoholgebruik onder jongeren, op de politieke agenda komt, hangt af van een aantal voorwaarden.

- 3p **5** Aan welke voorwaarden is voldaan volgens de teksten 1, 2 en 3? Noem drie voorwaarden en licht elke voorwaarde toe aan de hand van de teksten.

Lees tekst 4 voor de vragen 6 tot en met 8.

De Tweede Kamer wil de leeftijdsgrens voor de verkoop van alcohol niet optrekken naar 18 jaar.

- 1p **6** Welk kenmerk van de parlementaire democratie komt tot uitdrukking in het optreden van de Tweede Kamer in tekst 4?

Zie de regels 10 tot en met 29 van tekst 4.

Minister Hoogervorst zette zich af tegen de gelegenheidscombinatie VVD, CDA en LPF en noemde deze wat spottend de 'anti-betuttelingsbrigade'. Deze minister zegt "van nature ook niet voor betutteling" te zijn.

- 2p **7** Leg deze uitspraak uit en ga in je antwoord uit van de politieke kleur van de minister.

Zie de regels 30 tot en met 40 van tekst 4.

De combinatie van de fracties van CDA, D66, PvdA, GroenLinks en SP deelde de mening van VVD-Kamerlid Schippers dat het ging om betuttelende maatregelen. Ook deze combinatie kan een 'gelegenheidscombinatie' genoemd worden.

- 2p **8** Welke combinatie van fracties van politieke partijen in de Tweede Kamer zorgt er meestal voor dat een minister kan rekenen op steun van de meerderheid van de Tweede Kamer en waarop is deze steun gebaseerd?

Maak gebruik van tekst 5 voor het beantwoorden van de vragen 9 en 10.

Lees tekst 5.

In het systeemmodel van de politieke besluitvorming speelt ook de omgeving van het politieke systeem een rol. In tekst 5 komt de omgeving aan de orde.

- 2p **9** Om welke omgeving gaat het in tekst 5 en welke betekenis heeft die voor de Nederlandse politieke besluitvorming in deze kwestie?

De politieke besluitvorming over het alcoholbeleid speelt zich af in verschillende bestuurslagen.

- 3p **10** Welke drie bestuurslagen herken je in tekst 5? Verwijs per bestuurslaag naar een zinsnede uit de tekst.

Lees tekst 6.

Je kunt een maatschappelijk probleem als het overmatige alcoholgebruik onder jongeren analyseren met behulp van de vier benaderingswijzen van maatschappijleer. Eén van de vier benaderingswijzen is de politiek-juridische benaderingswijze, waaraan vragen worden ontleend als: wat is het bestaande overheidsbeleid en welke voorstellen worden gedaan voor verandering daarvan. Tekst 1 noemt als een mogelijke aanpak het wetsvoorstel tot het verhogen van de leeftijdsgrens voor het gebruik van alcoholische drank naar 18 jaar.

Je kunt een maatschappelijk probleem ook op andere manieren analyseren. Naast de politiek-juridische zijn er nog drie andere benaderingswijzen.

- 4p 11 Noem die drie andere benaderingswijzen. Stel per benaderingswijze een relevante vraag over het probleem van alcoholgebruik onder jongeren en illustreer elke vraag met een citaat uit tekst 6.

Lees tekst 7 voor de vragen 12 en 13.

- 1p 12 Op grond van welk algemeen doel houdt de Europese Unie zich bezig met de accijnzen op bier en gedistilleerde dranken?

Het nemen van besluiten over verhoging van minimumaccijnzen is door de lidstaten overgedragen aan de Europese Unie.

- 2p 13 Welke taak van de Europese Commissie herken je in tekst 7? Noem ook een andere taak van de Europese Commissie.

Opgave 2 Criminaliteit: de identificatieplicht, zinvol?

Inleiding

De nieuwe Wet op de identificatieplicht is op 1 januari 2005 in werking getreden. Volgens voormalig minister van Justitie Donner zijn de doelen van de nieuwe wet bestrijding van criminaliteit en het doeltreffender maken van de rechtshandhaving. Critici vroegen zich af of deze wet wel een bijdrage zou leveren aan bestrijding van criminaliteit en terreur (tekst 8). In 2008 wordt de nieuwe wet geëvalueerd. In *de Volkskrant* van april en mei 2006 wordt alvast een eerste tussenstand opgemaakt (teksten 9 tot en met 11).

Lees tekst 8.

Een belangrijk uitgangspunt van het strafrecht is het legaliteitsbeginsel.

- 2p 14 Wat houdt dit beginsel in en geef een toepassing van dit beginsel aan de hand van tekst 8.

P.J. Hustinx, voorzitter van het College Bescherming Persoonsgegevens, heeft kritiek op het voorstel voor een identificatieplicht. In zijn kritiek gaat hij vooral in op de verhouding tussen de overheid / de staat en de burger. Voor de burger is de rechtsstaat van veel betekenis.

- 2p 15 Welke kerngedachte van de rechtsstaat komt volgens Hustinx in het gedrang?

Lees tekst 9.

In de tekst staat de volgende zinsnede: “Volgens de wet is het doorgaans ‘niet opportuun’ om in zulke gevallen een bon te schrijven.” (regels 18-20). Deze zinsnede verwijst naar het opportuniteitsbeginsel.

2p **16** Wat houdt het opportuniteitsbeginsel in?

Afhankelijk van de aard van het delict spreken verschillende rechterlijke instanties recht. In een aantal gevallen heeft het OM bekeuringen in verband met de identificatieplicht voorgelegd aan de rechter.

2p **17** Aan welke rechterlijke instantie zal het OM een zaak over de identificatieplicht voorleggen en geef daarvoor de reden.

Tekst 9 beschrijft de handelwijze van het OM met betrekking tot de uitvoering van de wet op de identificatieplicht. Het vervolgen van strafbare feiten is één taak van het OM in het kader van het handhaven van de rechtsorde.

2p **18** Noem de twee andere taken van het OM.

Lees tekst 10.

Geldboete is de straf die in het kader van de Wet op de identificatieplicht kan worden opgelegd (zie regels 3-4 van tekst 8). Handhaving van de rechtsorde is één van de doelen die met de geldboete wordt beoogd.

2p **19** Leg uit welk ander doel de wetgever beoogt met een boete van 50 euro op het niet voldoen aan de identificatieplicht.

Maak gebruik van de teksten 10 en 11.

4p **20** Is er in de teksten 10 en 11 over de handhaving van de Wet op de identificatieplicht sprake van klassenjustitie?

Beschrijf op grond van de teksten 10 en 11 een argument voor het ‘ja’-antwoord en een argument voor het ‘nee’-antwoord.

Betrek in je antwoord een kenmerk van het begrip klassenjustitie.

“Pas in 2008 wordt de wet geëvalueerd.” (regels 16-17 in tekst 10.)

De Volkskrant heeft de wet na een jaar geëvalueerd. Zie tekst 11.

Politieke partijen zullen het wetsvoorstel vanuit hun visie beoordelen.

Linkse partijen als GroenLinks en SP hebben in 2005 tegen de wet op de identificatieplicht gestemd. De VVD stemde toen voor deze wet.

2p **21** Geef een argument waarom GroenLinks tegen deze wet heeft gestemd.

2p **22** Geef een argument waarom de VVD vóór deze wet heeft gestemd.

Opgave 3 Spotprent overval

De volgende vier vragen hebben betrekking op spotprent 1.

Zie spotprent 1.

De spotprent is grappig bedoeld: de overvallers beroven iemand om 'opgenomen' te worden in de statistieken. Wanneer het delict in spotprent 1 in de statistieken voorkomt dan wordt dat aangegeven als 'portemonneediefstal met geweld'.

Er bestaan drie verschillende soorten statistieken op het terrein van de criminaliteit: politiestatistieken, statistieken gebaseerd op slachtofferenquêtes en statistieken gebaseerd op enquêtes onder daders.

- 1p **23** Geven de politiestatistieken een betrouwbaar beeld van het werkelijke aantal gepleegde portemonneediefstallen met geweld? Licht je antwoord toe.
- 1p **24** Geven de gegevens van slachtofferenquêtes een betrouwbaar beeld van het werkelijke aantal gepleegde portemonneediefstallen met geweld? Licht je antwoord toe.
- 1p **25** Geven de resultaten van enquêtes onder daders een betrouwbaar beeld van het werkelijke aantal gepleegde portemonneediefstallen met geweld? Licht je antwoord toe.

Slachtoffers van een misdrijf (hier een overval) kunnen proberen de schade die ze hebben geleden vergoed te krijgen en/of een vorm van hulp te krijgen.

- 2p **26** Noem een maatschappelijke instantie die aan slachtoffers schadevergoeding uitkeert en noem een instantie die een slachtoffer bijstaat om de immateriële schade te verwerken.

Opgave 4 Massamedia: zelfcensuur door TMF en MTV?

Bij deze opgave horen de teksten 12 en 13 uit het bronnenboekje.

Inleiding

"De zoveelste groepsverkrachting, in Rotterdam dit keer, was voor het PvdA-Kamerlid Dijsselbloem aanleiding om met TMF en MTV te gaan praten over sommige clips die zij uitzenden. Dijsselbloem bedoelt de clips waarin vrouwen ('bitches') door stoere mannen ('pimps') als gebruiksvoorwerp worden behandeld. Daardoor gaan jongens denken dat je met meisjes kunt doen wat je wilt, volgens Dijsselbloem. Hij spreekt de popzenders aan op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. Hij vraagt om zelfcensuur. Een goede actie?" (Redactie *NRC Handelsblad* in *NRC.nl*, 7 november 2005)

Het Tweede Kamerlid Dijsselbloem (PvdA) vindt dat de politiek maatregelen moet nemen. Zijn standpunten zijn te lezen in tekst 12, overgenomen van zijn website. In tekst 13 geven twee bezoekers van de website van *NRC Handelsblad* hun reactie op de actie van Dijsselbloem.

Lees de regels 1 tot en met 9 van tekst 12.

In de tekst wordt gesproken van een 'straatcultuur' en een 'thuiscultuur'. De straatcultuur is op te vatten als een subcultuur in de Nederlandse samenleving.

- 2p **27** Geef een beschrijving van het begrip subcultuur.

Lees de regels 10 tot en met 18 van tekst 12.

Eén van de theorieën met betrekking tot de invloed van de televisie is de cultivatietheorie.

- 3p **28** Welke invloed heeft televisie op houdingen en gedrag van jongeren volgens de cultivatietheorie?

Het PvdA-Kamerlid Jeroen Dijsselbloem wilde dat het toenmalige kabinet-Balkenende II (CDA, VVD en D66) meer geld zou uittrekken voor de ondersteuning van ouders die moeite hebben met de opvoeding van hun kinderen. Dijsselbloem verwachtte steun te krijgen van in ieder geval het CDA en de kleine christelijke partijen.

- 2p **29** Noem twee uitgangspunten van die partijen waarvan Dijsselbloem de verwachting had dat hij zou worden gesteund.

Dijsselbloem zegt "die nieuwe realiteit vraagt om bemoeizorg" (regel 8 van tekst 12). Maar hij spreekt niet van het censureren van de muziekclips, die hij bekritiseert.

- 1p **30** Met welk grondrecht staat censureren door de overheid op gespannen voet?

In een aantal gevallen kan de overheid personen en organisaties vervolgen op grond van uitlatingen die zij in het openbaar doen.

- 2p **31** Om welke uitlatingen gaat het dan? Geef er twee.

Dijsselbloem spreekt de zenders aan op hun maatschappelijke verantwoordelijkheid. De media – ook de muziekzenders TMF en MTV – vervullen een aantal maatschappelijke functies.

- 3p **32** Op welke maatschappelijke functie van de media heeft de kritiek van Dijsselbloem op de muziekclips van TMF en MTV betrekking? Licht je antwoord toe.

Maak gebruik van tekst 13.

NRC Handelsblad heeft een weblog ingesteld waarop men zijn mening kan geven over de oproep van Dijsselbloem aan TMF en MTV om zich rekenschap te geven van de effecten van bepaalde muziekclips. In tekst 13 staan twee reacties op deze weblog. Deze e-mails op de weblog van *NRC Handelsblad* maken deel uit van een communicatieproces. In dit communicatieproces zijn de volgende begrippen te onderscheiden: boodschap, feedback, medium, ontvanger en zender.

Een voorbeeld van een 'boodschap' is: de oproep van *NRC Handelsblad* om je mening te geven over de uitgezonden muziekclips van TMF en MTV.

- 4p **33** Geef nu voor de vier andere begrippen (feedback, het medium, de ontvanger en de zender) elk een voorbeeld.

Let op: de laatste vragen van dit examen staan op de volgende pagina.

Renol de Haan (e-mail 2 in tekst 13) is kritisch ten opzichte van de muziekszenders TMF en MTV. Deze kunnen een slechte invloed uitoefenen. Ook is hij van mening dat de fouten niet bij de media alleen gezocht moeten worden. Hij benadrukt het belang van een goede opvoeding thuis.

- 3p **34** Leg uit dat een 'goede opvoeding thuis' van belang is bij het al dan niet kijken naar dit soort muziekprogramma's. Gebruik hiervoor de begrippen selectieve perceptie en referentiekader.

Opgave 5 Massamedia: lezen jongeren nog kranten?

Inleiding

Zijn betaalde kranten tot de ondergang gedoemd? En kunnen jongeren voor niet-gratis kranten met diepgang geen belangstelling meer opbrengen? De journalist Arjen Rienks ziet kansen (tekst 14).

Lees de regels 1 tot en met 18 van tekst 14.

Rienks schetst een somber beeld van de krantenjournalistiek.

- 1p **35** Welke ontwikkeling is te herkennen in deze regels?
- A commercialisering
 - B digitalisering
 - C internationalisering
 - D ontzuiling

"De redactie moet diep door de knieën om iedereen te bereiken," (regels 5-7). Je kunt dan de vraag stellen of de onafhankelijkheid van de redactie tegenover de directie voldoende wordt beschermd.

- 1p **36** Hoe wordt in Nederland de onafhankelijkheid van krantenredacties beschermd?
1p **37** Waarvoor is de redactie verantwoordelijk en waarvoor de directie?

Lees de regels 19 tot en met 33 van tekst 14.

Rienks citeert de woorden van de president van het Amerikaanse krantenbedrijf McClatchy. Deze heeft het over 'kwaliteitsjournalistiek' (regel 33).

- 3p **38** Noem drie kenmerken van kwaliteitsjournalistiek.

Lees de regels 34-54.

"... zegt 40 procent van de jongeren zeker later een krant te willen gaan lezen, 45 procent waarschijnlijk." (regels 42-45)

Stelling: Het is belangrijk dat aankomende burgers regelmatig één of meer kwaliteitskranten lezen.

- 2p **39** Geef argumenten vóór deze stelling vanuit:
- de betekenis van kwaliteitskranten voor de democratische besluitvorming;
 - de betekenis van kwaliteitskranten voor sociale cohesie.
- Geef voor elke betekenis één argument.

Bronvermelding

Een opsomming van de in dit examen gebruikte bronnen, zoals teksten en afbeeldingen, is te vinden in het bij dit examen behorende correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.